

HISTORIA 4-6 GRUNDBOK

MICHAEL ENGSTRÖM
MARIA ENGSTRAND

CAPENSIS FÖRLAG AB

SPRÅKGRANSKNING

Elin Herrmann

VÄRDEFULLA SYNPUNKTER PÅ INNEHÅLLET

*Elin Herrmann, Camilla Kempe, Julia Lindholm,
Jan Stattin, Jesper Vackmyr, Pablo Wiking-Faria och
Mogärdeskolans elever*

Capensis förlag AB

Falköping

www.capensis.se

e-postadress: info@capensis.se

© 2019 Limnea utbildning AB,

Michael Engström och Maria Engstrand

ISBN-13:978-91-85887-87-3

Första upplagan 2019

Första tryckningen

Tryck: Bulls Graphics AB, Halmstad

Redaktör och grafik:

Jan Wiklund

Teckningar:

Henry Ståhle

Framsida:

Inne i Akershus fästning, Oslo. Elin Herrmann

Baksida: Bilder från sidorna 10, 60, 86 och 108.

Boken är skyddad av upphovsrättslagen.

TILL ELEVER, FÖRÄLDRAR OCH LÄRARE

Historieundervisningen i grundskolan ska ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- använda en historisk referensram,
- kritiskt granska, tolka och värdera källor,
- reflektera över sin egen och andras användning av historia och
- använda historiska begrepp.

Vi som författare har som mål att den här läroboken ska kunna hjälpa eleverna att utveckla dessa förmågor.

Capensis tre principer vid läromedelsproduktion

Historia 4-6 är skriven utifrån Capensis tre viktiga principer - att följa kursplanen, att ha en tydlig struktur och att göra ämnet enkelt att förstå.

Att följa kursplanen

Vår förhoppning är att boken förtydligar ämnesinnehållet i kursplanen. Att använda en lärobok som följer kursplanen underlättar förhoppningsvis för både elever och lärare.

En tydlig struktur

Boken är indelad efter kursplanens fyra kunskapsområden och 20 centrala innehåll - ett kapitel för varje centralt innehåll.

Eftersom boken är strukturerad efter det centrala innehållet är ämnesinnehållet inte alltid kronologiskt presenterat. I boken finns därför flera tidslinjer. De underlättar troligen för eleverna att se kronologin.

Enkelt att förstå

Vi som har författat boken använder oss av ett begränsat antal nya begrepp. Det gör det enklare för eleverna att i ett första skede se sammanhangen. I varje kapitel finns de viktigaste begreppen förklarade och i slutet av boken finns fler ord och begrepp för de elever som vill fördjupa sina kunskaper i historia.

Språket är noggrant polerat av Elin. Det är samma person som har språkgranskat de andra böckerna i Capensis SO-serie för mellanstadiet.

Utvecklingslinjer

Historia på mellanstadiet har av tradition behandlat en tidsperiod i taget. När historia presenteras med olika utvecklingslinjer utmanas den traditionen. Läroboken behandlar till exempel inte all vikingatid i ett kapitel utan vikingatiden återkommer i flera olika kapitel för att belysa olika utvecklingslinjer. I slutet av läroboken sammanfattas utvecklingslinjerna levnadsvillkor, migration, kulturmöten och politik.

Övningsbok

Till *Historia 4-6 grundbok* hör *Historia 4-6 övningsbok*. I övningsboken ges möjlighet att repetera och fördjupa grundbokens innehåll och ställas inför komplexa frågeställningar. Här finns även diagnoser som hjälper elever och lärare att bedöma elevens kunskapsutveckling.

Lycka till önskar Michael och Maria!

INNEHÅLL

VAD ÄR HISTORIA?	8	EUROPEISKA UPPTÄCKTSRESOR	42
Sveriges historia	9	Upptäcktsresor med båt åren 1487 - 1779	44
FORNTID OCH MEDELTID	10	Konsekvenser av upptäcktsresorna	46
NORDEN BEFOLKAS	12	Världsbilden förändras - från grekerna till idag	48
Stenåldern: 11 000 - 1800 f.v.t.	13	Ord och begrepp i kapitlet	49
Bronsåldern: 1800 - 500 f.v.t.	14	Tidslinje över europeiska upptäcktsresor	49
Järnåldern: 500 f.v.t. - 1050 e.v.t.	15	ARKEOLOGISKA FYND	50
Vikingatiden: 800 - 1050	16	Fynd från stenåldern	51
Ord och begrepp i kapitlet	17	Fynd från bronsåldern	52
NORDENS KULTURMÖTEN	18	Fynd från järnåldern	53
Vikingarnas resor	19	Historiska källor från medeltiden	57
Handel under medeltiden	22	Ord och begrepp i kapitlet	58
Ord och begrepp i kapitlet	23	Tidslinje över forntiden	58
DE NORDISKA STATERNAS BILDANDE	24	Tidslinje över medeltiden	59
Riken, länder och stater i Norden under 1000 år	25	NORDEN OCH ÖSTERSJÖ-RIKET 1521-1721	60
Sverige växer fram under 1200-talet	26	NORDENS OCH ÖSTERSJÖ-OMRÅDETS GLOBALA UTBYTEN	62
Ståndssamhället växer fram under medeltiden	28	Ord och begrepp i kapitlet	63
Sverige under 1300-talet	30	SVENSKA STATENS FRAMVÄXT OCH ORGANISATION	64
Drottning Margareta - regent över hela Norden	32	Ord och begrepp i kapitlet	66
Kalmarunionen 1397 - 1523	33	DET SVENSKA ÖSTERSJÖRIKET	67
Stockholms blodbad år 1520	34	Östersjöriket, från 1560-talet till år 1721	68
Ord och begrepp	35	Händelser under stormaktstiden på kartan	74
Tidslinje över Nordens medeltidshistoria	35	Migration under stormaktstiden	75
KRISTENDOMENS INFÖRANDE I NORDEN	36	Konsekvenser av stormaktstidens krig	76
Kristendomen breder ut sig i Sverige	37	Ord och begrepp i kapitlet	77
Kloster	38	REFORMATIONEN	78
Heliga Birgitta (1303 - 1373)	40	Ord och begrepp i kapitlet	79
Förändringar efter kristendomens införande	41	Sammanfattning av åren 1521 - 1721	80
Ord och begrepp i kapitlet	41		

HISTORISKA KÄLLOR DEL 1	82	TOLKNING AV HISTORISKA	
Levnadsvillkor på 1500- och 1600-talen	83	PERSONER OCH HÄNDELSER	116
Ord och begrepp i kapitlet	85		
		BEGREPP I ÄMNET HISTORIA	118
ÖKAT UTBYTE OCH JORD- BRUKETS OMVANDLING FRAM TILL ÅR 1866	86	OLIKA SYN PÅ TIDSBEGREPPENS BETYDELSER	120
		Vikingatiden 800 - 1050	121
		Medeltiden 1050 - 1520	122
		Äldre vasatid 1521 - 1611	123
		Stormaktstiden 1611 - 1718	124
		Frihetstiden 1719 - 1772	125
SVERIGES OCH NORDENS GLOBALA UTBYTEN	88	OLIKA UTVECKLINGSLINJER I HISTORIA	126
Upplysningen under 1700-talet	89	Utvecklingslinjer i vår samtid	127
Fransk påverkan under 1700-talet	90	Utvecklingslinje levnadsvillkor	128
Migration under 1700- och 1800-talen	91	Utvecklingslinje migration	130
Ord och begrepp i kapitlet	91	Utvecklingslinje kulturmöten	132
JORDBRUKETS OMVANDLING	92	Utvecklingslinje politik	134
Ord och begrepp i kapitlet	94	Andra utvecklingslinjer	136
DEN STORA FOLKÖKNINGEN	95	FLER ORD OCH BEGREPP	137
Ord och begrepp i kapitlet	97	Forntid och medeltid	137
FRAMVÄXTEN AV PARLAMENT- ARISM, PARTIVÄXEN OCH NYA LAGAR I SVERIGE	98	Norden och Östersjöriket 1521-1721	137
Ord och begrepp i kapitlet	101	Ökat utbyte och jordbrukets omvandling fram till år 1866	137
HISTORISKA KÄLLOR DEL 2	102	Hur historia används och historiska begrepp	138
Levnadsvillkor på 1800-talet	103		
Mordet på Gustav III	104	REGISTER	139
Källor som berättar om skolan	106	PERSONREGISTER	142
HUR HISTORIA ANVÄNDS OCH HISTORISKA BEGREPP	108	BILDFÖRTECKNING	144
HUR HISTORIA KAN AVLÄSAS I DAGENS SAMHÄLLE	110		

VAD ÄR HISTORIA?

Historia handlar om människor som har levt före oss och vad de gjorde och hur de levde.

Varför är historia viktigt?

Varför ser länders gränser ut som de gör? Hur kommer det sig att vi har demokrati i Sverige? Varför har nästan alla regenter varit män? När vi läser ämnet historia får vi svar på den här sortens frågor. Kunskaper i historia hjälper oss att förstå tiden som vi lever i nu.

Kunskaper i historia kan hjälpa oss i framtiden

Kunskaper i historia är viktigt för då kan vi lära oss vilka beslut som varit bra och vilka som varit dåliga. Vi kan därför ta rätt beslut för att påverka framtiden på ett positivt sätt, till exempel att inte starta nya krig.

Historia på mellanstadiet

På mellanstadiet läser du om Nordens historia. Den börjar från det att de första människorna kom till Norden efter senaste istiden fram till mitten av 1800-talet.

Kunskaper om historia

Våra kunskaper om historia kommer från historiker och arkeologer. De försöker ta reda på vad som har hänt.

Vi är framtidens historia

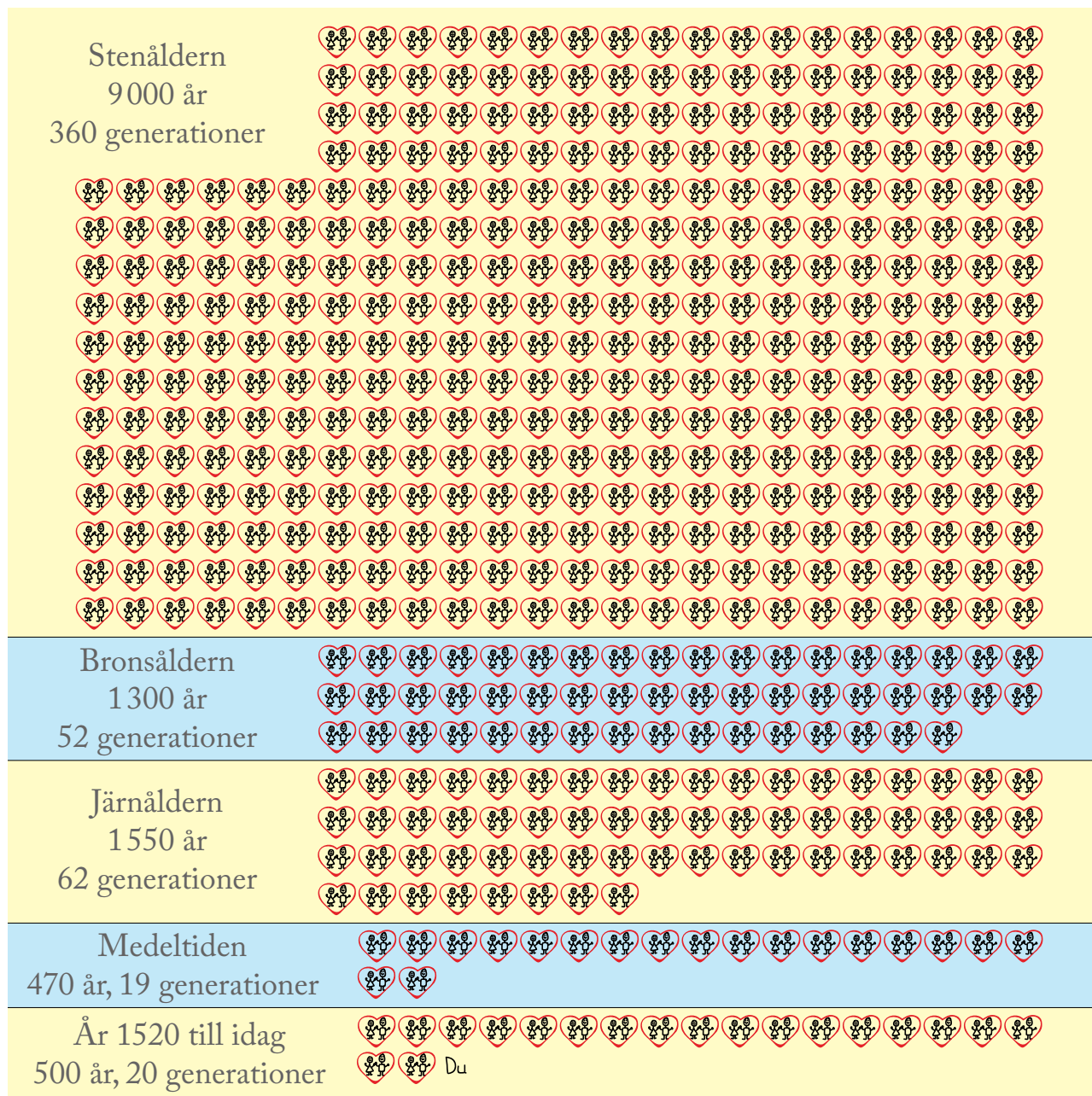
Det vi gör idag kommer att bli historia i framtiden. Om tusen år kommer de som lever då att läsa om 2000-talets historia. Då kommer vi att vara en del av historien.

SVERIGES HISTORIA

Du tillhör en generation och dina föräldrar tillhör en annan. En generation är ungefär 25 år. För att komma tillbaka till år 1523, då Gustav Vasa blev kung, måste vi gå tillbaka 20 generationer.

Gunvi har upplevt sju generationer! Hennes gammelfarfar föddes år 1860 och hennes första barnbarnsbarn år 2011.

NORDEN BEFOLKAS

Under den senaste istiden täcktes stora delar av nordvästra Europa av inlandsis. För 17 000 år sedan började inlandsisen smälta undan i södra Sverige.

Människorna som levde under den här tiden samlade växter och jagade vilda djur för att få mat. En del människor följde efter djuren, till exempel renar, norrut och kom till det som idag är Sverige. Det var lätt att ta sig till Sverige eftersom det inte fanns något hav mellan Danmark och Sverige för 9 000 - 13 000 år sedan.

När inlandsisen hade försvunnit i norra Sverige vandrade också människor från Finland och Norge in i de nordligaste delarna av Sverige.

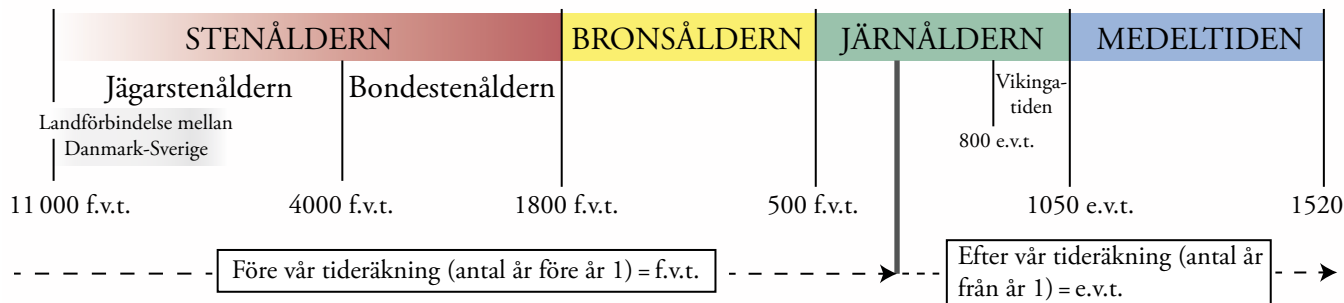
I den här boken kallas Danmark, Norge och Sverige för Skandinavien. I Norden ingår de skandinaviska länderna samt Finland och Island.

Forntiden i Norden

Forntiden i Norden börjar när de första människorna kom till södra Norden efter den senaste inlandsisen. Den sträcker sig till början av 1000-talet e.v.t.

Forntiden delas upp i tidsperioderna stenåldern, bronsåldern och järnåldern. Namnen kommer från

FORNTID OCH MEDELTID I SVERIGE

de material som människorna använde för att tillverka verktyg och vapen.

De första människorna

I början var det bara några hundra människor som levde i södra Sverige. De äldsta spåren av människor i Sverige, som vi känner till, är mer än 13 000 år gamla. De kommer från en boplats, det vill säga en plats där människor bodde, vid Finjasjön i Skåne.

STENÅLDERN: 11000-1800 F.V.T.

När inlandsisen smälte undan flyttade allt fler människor norrut och befolkningen i Norden ökade. För cirka 9000 år sedan fanns det människor i stora delar av Norden förutom på Island.

Jägarstenåldern 11 000 - 4000 f.v.t.

Den första perioden då människor bodde i Norden kallas jägarstenåldern. Den slutade för ungefär 6000 år sedan (4000 f.v.t.), men i Finland varade jägarstenåldern i drygt 1000 år till.

Under jägarstenåldern skaffade människorna sin mat genom att jaga och fiska. De samlade också in växter som fanns i naturen, till exempel bär, rötter, nötter, frukter och annat ätbart.

Verktygen som människorna använde var ofta tillverkade av sten. Knivar, spjutspetsar och andra vassa verktyg gjordes av flintsten. Synålar tillverkades av ben från djur och djurens skinn användes till kläder, väskor och tält.

I slutet av jägarstenåldern hade människorna lärt sig att tillverka pilar, pilbågar och redskap för fiske. De byggde även båtar av trä.

Kniv från stenåldern tillverkad av flinta. Fynd från Köpinge, Skåne.

Under jägarstenåldern bodde människorna i hyddor och tält. De bodde inte på samma plats hela året utan flyttade till områden där de lättast kunde hitta mat.

Bondestenåldern 4000 - 1800 f.v.t.

För cirka 6000 år sedan skedde en förändring. Vid den här tiden bodde det ungefär 25 000 människor i Sverige. I övriga Europa hade människor börjat bo i byar och leva som bönder. När dessa människor kom till Norden spred sig deras kunskap om jordbruk även här. Det blev vanligt med tamdjur, exempelvis kor, får, grisar och getter. I byarna odlades vete, korn och andra växter.

Människorna fortsatte att jaga vilda djur och samla mat från naturen, men nu hade de även tillgång till mat där de bodde. De hade också lärt sig att bygga bättre hus. En ny typ av hus som började byggas var långhuset. Långhuset byggdes av trä, lera, vass och annat material från naturen. I långhuset bodde många personer och ofta också familjens djur.

Hallonflickan levde för 5700 år sedan. Hennes sista måltid var hallon. Fynd från Falköping, Västergötland.

DROTTNING MARGARETA - REGENT ÖVER HELA NORDEN

Margareta Valdemarsdotter föddes år 1353. Hon var dotter till den danske kungen Valdemar Atterdag. När hon var tio år gammal giftes hon bort med den norske kungen Håkan. De fick sonen Olof.

Drottning över Norge och Danmark

När både Valdemar Atterdag och kung Håkan hade dött blev Olof kung över både Norge och Danmark. Han var då tio år gammal. Hans mor Margareta regerade därför över de båda rikena. När Olof dog år 1387, endast 17 år gammal, fortsatte drottning Margareta att regera över Norge och Danmark.

Albrecht av Mecklenburg - kung åren 1364 - 1389

I Sverige hade adeln avsatt Magnus Eriksson år 1364. De beslöt att den tyske adelsmannen Albrecht av Mecklenburg skulle bli ny kung i Sverige.

Albrecht av Mecklenburg var en kung som bestämde mycket utan att fråga adeln. Adeln bad därför Margareta om hjälp för att kunna stöta honom. Efter hårda strider besegrades Albrecht av Mecklenburg utanför Falköping i Västergötland år 1389 och sattes i fängelse.

Margareta - regent i tre riken åren 1389 - 1412

När Margareta hade hjälpt svenskarna att avsätta Albrecht av Mecklenburg ville de ha henne som

regent. Margareta regerade över ett av Europas största riken under åren 1389 - 1412.

Margareta hade inte några egna barn som kunde bli regent efter henne, så hon adopterade Erik av Pommern. Han var en föräldralös släkting från norra Tyskland som utsågs till Margaretas efterträdare.

Text från en minnessten som restes i slutet av 1800-talet. Åsle, Falköping, Västergötland.

Drottning Margareta, regent över de nordiska rikena och därmed också Kalmarunionen.

KALMARUNIONEN 1397-1523

Drottning Margareta ville att de nordiska rikena skulle samarbeta. Om de gjorde det skulle de bli starkare och kunna ta upp kampen om handeln på Östersjön som styrdes av Hansan.

År 1397 samlades stormän från de nordiska rikena på Kalmar slott. De kom överens om att samarbeta så som Margareta ville och en union bildades, Kalmarunionen.

Erik av Pommern tar över makten år 1412

När drottning Margareta dog år 1412 tog Erik av Pommern över makten tillsammans med sin fru drottning Filippa. De regerade över de tre nordiska rikena.

Erik av Pommern och Filippa ville stoppa Hansans handel runt Östersjön, vilket ledde till krig mot Hansan. Kriget kostade pengar och folken i de tre rikena tvingades att betala högre skatter.

Uppror mot Erik av Pommern

I Mellansverige fanns det många järngruvor. Under kriget mot Hansan kunde ägarna inte sälja sitt järn

till andra rikena. De var därför missnöjda med Erik av Pommern som kung och startade flera uppror.

Det största upproret leddes av Engelbrekt Engelbrektsson åren 1434-1436. Han fick med sig många bergsmän och bönder. Upproret spred sig i riket, men slogs ned och Engelbrekt dödades år 1436. Erik av Pommern avsattes som kung år 1439.

Motstånd mot Kalmarunionen

Trots att rikena hade lovat att samarbeta uppstod strider mellan svenskar och danskar. Många svenska adelsmän ansåg att danskarna bestämde för mycket och de ville därför lämna Kalmarunionen.

Kalmar slott. Målning från 1700-talet.

Erik av Pommern blev kung år 1412.

Engelbrekt Engelbrektsson gjorde uppror mot kungen.

VÄRLDSBILDEN FÖRÄNDRAS - FRÅN GREKERNA TILL IDAG

En världsbild är hur vi människor anser att allt i världen hänger ihop och fungerar. Den handlar till exempel om synen på vetenskap, religion och vad vi vet om olika platser i världen. Alla människor har inte samma världsbild. Människors världsbild kan förändras då vetenskapen utvecklas, religioner sprids och nya områden upptäcks.

Aristoteles världsbild 350 f.v.t.

År 350 f.v.t menade den grekiske tänkaren och vetenskapsmannen Aristoteles att jorden är ett runt klot. Han ansåg dessutom att jorden var universums medelpunkt och att solen och stjärnorna snurrade runt jorden.

Den kristna kyrkan bestämmer världsbilden

I det kristna Europa bestämde kyrkan vilken världsbild folket skulle ha. Det var farligt att säga att kyrkan hade fel. Personer som gjorde det straffades.

Aristoteles 384–322 f.v.t.

Världsbilden förändras

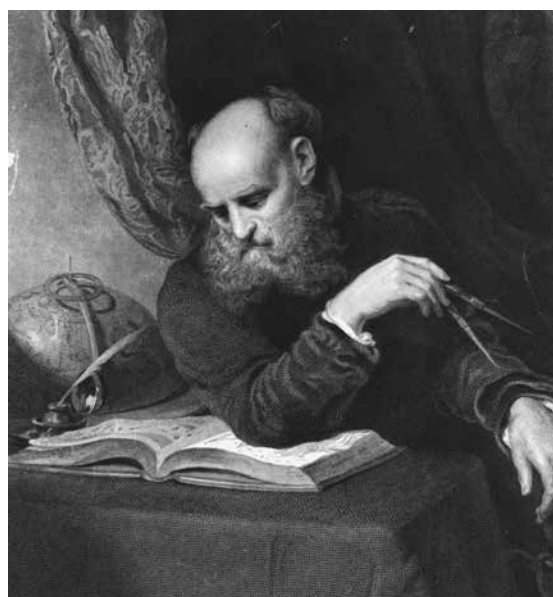
En del av kyrkans världsbild var att jorden, precis som Aristoteles hade sagt, fanns i mitten av universum och att solen snurrade runt jorden.

Upptäcktsresorna medförde att världskartan fick ritas om och att vetenskapsmän kom fram till nya kunskaper. Det innebar i sin tur att européerna ändrade sitt sätt att se på världen under 1500- och 1600-talen.

Galileo Galilei 1600-tal

På 1600-talet byggde den italienske vetenskapsmannen Galileo Galilei ett teleskop som han använde för att observera universum. Han förstod då att Aristoteles hade haft fel. Det var i stället jorden som snurrar runt solen.

Kyrkan ansåg att det Galilei sa inte stämde med det som står i Bibeln. Galilei fortsatte dock att berätta om de nya kunskaperna. Han straffades av kyrkan och tvingades säga att han hade fel.

Galileo Galilei 1564–1642.

Den vetenskapliga revolutionen 1500-1600-talen

Under 1500- och 1600-talen började vetenskapsmännen använda en vetenskaplig metod. Den innebar att slutsatser från experiment och observationer användes för att förklara hur naturen fungerade. Det här kallas den vetenskapliga revolutionen.

Dagens världsbild - vår syn på universum

Det finns inte någon medelpunkt i universum. Vår sol är en av 200 - 400 miljarder andra stjärnor i galaxen Vintergatan. Idag anser vetenskapsmännen att det finns 2 000 miljarder galaxer i universum.

NGC 4603 är en av miljarder galaxer i universum.

ORD OCH BEGREPP I KAPITLET

Digerdöden En pest som spred sig från Asien till Europa under 1300-talet.

Kolonialism Ett land tar över ett annat område och ser det som en del av det egna landet.

Kolonier Områden, till exempel i Sydamerika, togs över och styrdes av ett annat land.

Sidenvägen Handelsvägar på land mellan Europa och Asien.

Ursprungsbefolkning Människor som har bott på en plats sedan mycket lång tid tillbaka.

Världsbild Hur någon tänker att världen ser ut och fungerar.

TIDSLINJE ÖVER EUROPEISKA UPPTÄCKTSRESOR

1100-tal	1200-tal	1300-tal	1400-tal	1500-tal	1600-tal	1700-tal
• Kompassen kommer till Europa	• Krutet kommer till Europa	• Digerdöden	• Dias: södra Afrika • da Gama: Indien • Columbus: Amerika	• Magellan: jorden runt • De första europeiska kolonierna • Den vetenskapliga revolutionen börjar	• Holländare: Australien och Nya Zeeland • Galilei: bevis för att jorden snurrar runt solen	• Industrier växer fram i Europa • Cook: Oceanien
100-tal	• Sidenvägen öppnar					
1000-tal	• Eriksson: Nordamerika					

SAMMANFATTNING AV ÅREN 1521-1721

- 1500- och 1600-talen Europeiska upptäcktsresor
- 1517 Martin Luther spikade upp 95 teser i Tyskland
- 1520 Stockholms blodbad
- 1521 Gustav Vasa blev riksföreståndare i Sverige
- 1521-1654 Vasatiden
- 1521-1611 Äldre vasatid
- 1523 Gustav Vasa valdes till kung
- 1523 Kalmarunionen upplöstes
- 1523 Sedan dess har Sverige styrts av svenska regenter
- 1527 Riksmöte i Västerås
- 1527 Reformationen inleddes i Sverige
- 1541 Första Bibeln kom ut på svenska
- 1542-1543 Dackefejden
- 1544 Riksmöte i Västerås
- 1560-talet Det svenska Östersjöriket började växa fram

1500-tal

- 1600-talets början 1,1 miljoner invånare i Sverige och Finland
- 1600-tal Många finnar flyttade till Sverige
- 1600-tal Göteborg grundades
- 1609-1654 Axel Oxenstierna var statsman i Sverige
- 1611-1654 Yngre vasatid
- 1611-1718 Stormaktstiden
- 1611-1718 En halv miljon svenska soldater dog under stormaktstiden
- 1611-1632 Gustav II Adolf var regent

1600-tal

- 1618-1648 Trettioåriga kriget
- 1630 Sverige gick in i trettioåriga kriget
- 1631 Folkbokföring
- 1632 Slaget vid Lützen, Gustav II Adolf dog
- 1632-1654 Drottning Kristina var regent
- 1634 Sverige delades in i län
- 1636 Postverket grundades
- 1638-1655 Sverige hade en koloni i Nordamerika
- 1645 Freden i Brömsebro
- 1648 Westfaliska freden
- 1654-1660 Karl X Gustav var regent
- 1658 Tåget över Lilla och Stora Bält
- 1658 Freden i Roskilde
- 1658-1660 Sveriges yta var som störst
- 1682 Indelningsverket
- 1697-1718 Karl XII var regent

1600-tal

- 1700-1721 Det stora nordiska kriget
- 1700 Slaget vid Narva
- 1709 Slaget vid Poltava
- 1718 1,4 miljoner invånare i Sverige och Finland
- 1718 Karl XII dog i Norge
- 1721 Det svenska Östersjöriket upphörde

1700-tal

TOLKNING AV HISTORISKA PERSONER OCH HÄNDELSER

Drottning Kristina.

När historiker tar reda på vad som har hänt använder de historiska källor. Idag är historikerna nästan alltid helt överens om vad som har hänt eftersom de tolkar de historiska källorna samma sätt. Historiker kan även hitta nya källor som ger nya kunskaper. Därför förändras vår syn både på historiska händelser och på historiska personer.

Historiker tänker kritiskt

På 1900-talet började historiker tänka mer kritiskt om de historiska källorna än tidigare. De uppmärksammade bland annat att det oftast var vinnarna i krig som hade fått chansen att berätta sin historia. Vinnarna beskrev sig själva på ett positivt sätt samtidigt som de beskrev förlorarna på ett negativt.

Män skriver historia om män

De flesta historieskrivarna har sedan lång tid tillbaka varit män. När de har skrivit historia har de ofta skrivit om kungar och andra män. De har inte skrivit särskilt mycket om soldaters lidande och död och inte heller om hur barn och kvinnor hemma eller i landet som anfölls drabbades av krigen. Kvinnor med makt har endast fått lite utrymme i historieböckerna eller så har de beskrivits på ett negativt sätt.

Drottning Kristina levde åren 1626 - 1689

En person som många historiker längre tillbaka i tiden skrev illa om är den svenska drottningen Kristina. Hon levde på 1600-talet och beskrevs tidigare som en dålig drottning som svek sitt land.

En häxa startar en storm. Teckning från en bok skriven av Olaus Magnus år 1555.

Nyare historieforskning från 1900-talet visar att den bilden inte alls stämmer. Drottning Kristina var en begåvad politiker med ett stort intresse för kultur och vetenskap.

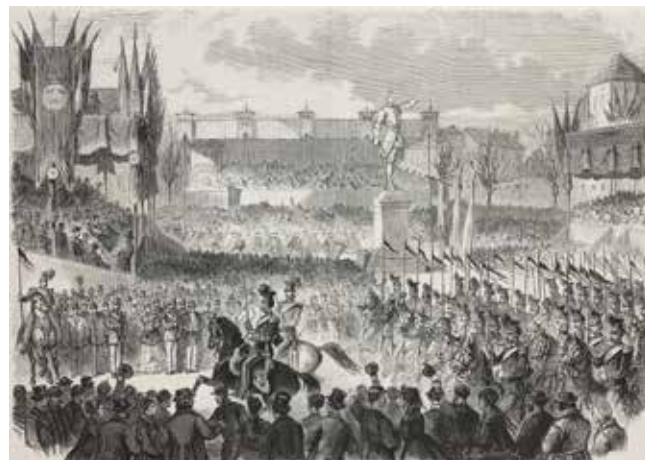
Häxprocesser i Sverige åren 1492 - 1704

I över 200 år förekom det häxprocesser i Sverige. Det var främst kvinnor som anklagades för att vara häxor. En häxa var en person som påstods dels ha kontakt med djävulen och dels använda magi för att skada andra.

I förhören utsattes många av de anklagade för tortyr. Vid rättegångarna vittnade barn om hur häxorna hade tagit med dem på fest till Blåkulla där de hade träffat djävulen. Åren 1668 - 1676 var det som värst och då dömdes och avrättades över 300 personer i Sverige för häxeri.

Till slut förstod förståndiga präster och bildade personer att det barnen sa inte gick att lita på. I slutet av 1600-talet minskade därför antalet häxprocesser.

Idag anser en del historiker att kvinnor drabbades värre av häxprocesserna än män av två anledningar.

Statyn av Karl XII i Kungsträdgården, Stockholm, invigs år 1868.

1. Behov av syndabockar När människor drabbades av olyckor eller krig gav de någon skulden för det. Kvinnor som påstods syssla med trolldom ansågs ofta ha skuld till det hela.

2. Eva lurade Adam Eva, som fick Adam att äta frukt från kunskapens träd i paradiset, var ju kvinna. Alltså var det inte konstigt om fler kvinnor var som Eva.

Karl XII levde åren 1682 - 1718

Den svenske kungen Karl XII dog år 1718. Tiden närmast efter sin död beskrevs han som en misslyckad kung. Karl XII förlorade flera krig där många soldater dog och han fick dessutom skulden för att Sveriges stormaktstid tog slut.

Under 1800-talet beskrevs Karl XII i stället som den unge och modige krigarkungen som försvarade Sveriges ära i Europa. Han beskrevs som en hjälte som hade slagits mot Ryssland.

Under 1900-talet förändrades återigen bilden av Karl XII. Han beskrivs idag varken som en krigarkung eller som en hjälte.

UTVECKLINGSLINJE LEVNADSVILLKOR

Jägarstenåldern

Människorna bodde i hyddor och tält. De flyttade runt under året för att ha tillgång till mat. Maten kom från jakt, fiske och växter från naturen. (s. 13)

Bronsåldern

Kunskaperna om jordbruk förbättrades. Människorna bodde i byar. Klimatet var varmt och det var lätt att skaffa mat. (s. 14)

Järnåldern

De första städerna började växa fram vid handelsplatser. Nästan alla bodde på landsbygden och arbetade med jordbruk. (s. 15, 53)

Bondestenåldern

Människorna blev bofasta. Tamdjur och odling av växter gjorde att det fanns mat där människorna bodde. De bodde i enkla hus som låg samlade i byar. (s. 13)

Järnåldern

Klimatet blev kallare. Människorna bodde i långhus och under vintern bodde även djuren där. På gårdarna fanns ofta trälar som tvingades att arbeta hårt. (s. 15 - 16)

Medeltiden

Kristendomens införande gjorde att människorna tvingades att leva på det sättet som enligt kyrkan var det rätta. Träldomen förbjöds. (s. 41)

Medeltiden

Befolkningen delades in i grupper (ståndar) som hade olika rättigheter. (s. 28-29)

Stormaktstiden

Många dog i samband med krig. Kvinnorna och barnen tvingades att ta stort ansvar för hemmet och jordbruket när männen var ute i krig. (s. 76)

1800-talet

Folkökningen på landsbygden skapade fattigdom och fler flyttade till städerna där arbetskraft behövdes i fabrikena. (s. 97)

Medeltiden

Digerdöden spreds i Sverige och en tredjedel av befolkningen dog. (s. 42)

1720-1850

Fred, vaccin, större tillgång till mat och förbättrad kunskap om hygien bidrog till att fler människor levde längre. De flesta bodde fortfarande på landsbygden och arbetade med jordbruk. (s. 95-96)

1900-talet

Ett samhälle där alla hade rätt till bostad, mat och sjukvård växte fram.

1940-talet

Fler bodde i städer än på landsbygden. (s. 97)

Framtiden

Hur kommer människors levnadsvillkor se ut i framtiden?

PERSONREGISTER

KVINNOR

Eva (enligt Bibeln på den sjätte dagen)	117
Hallonflickan (3700 f.v.t.)	13
Maria (åren runt vår tideräknings början)	40
Birka flickan (900-talet)	55
Tyra (900-talet)	54
Kata (1000-talet)	54
Ingegerd Olofsdotter (cirka 1000-1050)	112
Ulvhild Håkonsdotter (1095-1148)	112
Helvig av Holstein (cirka 1255-1324)	112
Ingeborg Håkansdotter (1301-1361)	31, 112
Birgitta Birgersdotter (1303-1373)	40, 111, 136
Blanka av Namur (cirka 1320-1363)	112
Margareta Valdemarsdotter (1353-1412)	32-33, 35, 59, 136
Filippa av England (1394-1430)	33
Barbro Stigsdotter (cirka 1472-1528)	123
Kristina Nilsdotter (cirka 1494-1559)	112
Karin Månsdotter (1550-1612)	123
Sibylla (1600-tal)	113
Kristina (1626-1689)	70-71, 74, 77, 81, 109, 111, 116
Maria Sofia De la Gardie (1627-1694)	113
Ulrika Eleonora (1688-1741)	125
Lovisa Ulrika av Preussen (1720-1782)	99
Anna Maria Lenngren (1754-1817)	107
Mary Wollstonecraft (1759-1797)	89
Fredrika Dorotea Vilhelmina av Baden (1781-1826)	111
Fredrika Bremer (1801-1865)	113
Wendela Hebbe (1808-1899)	103
Margaret Thatcher (1925-2013)	127
Gunvi (1940-)	9
Angela Merkel (1954-)	127
Viktoria (1977-)	127
Annie Lööf (1983-)	127
Ebba Busch Thor (1987-)	127
Estelle (2012-)	127

MÄN

Adam (enligt Bibeln på den sjätte dagen)	117	Erik av Pommern (cirka 1382-1459)	32-33, 35, 59
Tollundmannen (300-talet f.v.t.)	53, 59	Engelbrekt Engelbrektsson (1390-talet-1436)	33, 35, 59
Aristoteles (384-332 f.v.t.)	48	Bartolomeu Dias (cirka 1450-1500)	44
Zhang Qian (195-113 f.v.t.)	43	Christofer Columbus (1451-1506)	45, 49, 59
Jesus (cirka 7 f.v.t.-33 e.v.t.)	40	Vasco da Gama (cirka 1469-1524)	44
Ansgar (801-865)	36	Ferdinand Magellan (cirka 1480-1521)	44-45, 49, 59
Rollo (800-900-talen)	20	Kristian II (1481-1559)	34-35, 59-60, 65, 112
Ahmad ibn Fadlan (900-talet)	56, 58	Martin Luther (1483-1546)	78-80
Gorm den gamle (900-talet)	25, 54	Sten Sture d.y. (1492 eller 1493-1520)	34
Harald Hårfagre (okänt-cirka 945)	25, 35	Gustav Vasa (1496-1560)	34-35, 60, 64-66, 80, 85, 110, 113, 115, 123-124, 127, 134
Leif Eriksson (900- och 1000-talen)	45	Nils Dacke (cirka 1510-1543)	66, 111-112
Harald Blåtand (okänt-986 eller 987)	25, 35-36, 58, 112	Erik XIV (1533-1547)	123
Olof Skötkonung (960-talet till cirka 1022)	25, 35, 37, 58, 112	Peder Swart (okänt-1562)	115, 123
Kättil (1000-talet)	54	Johan III (1537-1592)	123
Torgil (1000-talet)	54	Karl IX (1550-1611)	111, 123-124
Sankt Sigfrid (1000-talet)	36, 58	Galileo Galilei (1564-1642)	48-49
Henrik, missionsbiskop (1100-talet)	37	Axel Oxenstierna (1583-1654)	70, 77, 80, 124
Erik Knutsson (okänt-1216)	27	Gustaf II Adolf (1594-1632)	61, 67-70, 74, 77, 80, 81, 84, 110-111, 124
Snorre Sturlasson (cirka 1178-1241)	56, 59	Lennart Torstensson (1603-1651)	124
Birger jarl (cirka 1210-1266)	26-27, 35, 57, 134	Karl X Gustav (1622-1660)	70-71, 74
Erik Eriksson (cirka 1216-1250)	26	Karl XI (1655-1697)	111, 118
Magnus Ladulås (cirka 1240-1290)	27, 112	Gubben Rosenbom (okänt-början av 1700-talet)	111
Birger Magnusson (cirka 1280-1321)	30-31, 35, 59	Karl XII (1682-1718)	72-74, 77, 81, 86, 98, 109, 117
Valdemar Magnusson (1280-talet-1318)	30	Voltaire (1694-1778)	89, 91
Erik Magnusson (cirka 1282-1318)	30	Anders Celsius (1701-1754)	89, 91
Ulf Gudmarsson (1297 eller 1298-1344)	40	Carl von Linné (1707-1778)	89, 91
Bockstensmannen (1300-talet)	57-58	Adolf Fredrik (1710-1771)	99
Magnus Eriksson (1316-1374)	31-32, 35, 40-41, 57, 59, 112	James Cook (1728-1779)	44-45, 49
Valdemar Atterdag (cirka 1321-1375)	31-32	Gustav III (1746-1772)	90, 91, 99-101, 104-105
Albrecht av Mecklenburg (1338-1412)	32, 35, 59	Jacob Johan Anckarström (1762-1792)	104-105
Kung Håkon (1340-1380)	32	Gustav IV Adolf (1778-1837)	100-101
Olof (son till Margareta) (1370-1387)	32	Erik Gustav Geijer (1783-1847)	124
		Petter Olsson (1800-talet)	103
		Evert Taube (1890-1976)	111
		Peter Englund (1957-)	76